

२०१२०४३

REGISTERED No. B. 3434

जाहिरातींचे दर.
 बालील पत्र्यावर चौकशी करावी.
 व्यवस्थापक, अर्थ,
 'दुर्गाधिवास' पुणे २.

अर्थ

वर्गणीचे दर.
 वार्षिक वर्गणी
 रु. ४
 (टपाल इंग्रजील माफ)
 किरकोट अंकस
 होन आणे.

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति ।

—कौटिलीय अध्याय

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे

वर्ष ९

पुणे, बुधवार, तारीख २६ मे १९४३

अंक २१

महायुद्ध दारुशी आर्से
परदेशी औषधें
दुर्मिळ व महाग झालीं
 पण
भिष्याचें कारण नाहीं !!!
 — कारण —
आयुर्वेद रसशाळा पुणे लि०
 या देशी औषधाच्या प्रसिद्ध कारखान्यांनं
 तयार केलेलीं

- रक्तवर्धक,
- उपनाह,
- बालज्विन,
- कॅल्सीप्राल

इत्यादि पेटंट, स्टॅटर्ड व लोकप्रिय औषधें खात्री पटल्यामुळे
★ डॉक्टरसहि वापरूं लागले आहेत. ★
 औषधें मागवा.
आयुर्वेद रसशाळा पुणे लि०
 मुख्य दुकान गणपति चौक, लक्ष्मी रोड, पुणे २.

दि बँक ऑफ इंडिया लि.
 [स्थापना : १९०६]

अधिकृत भांडवल रु. २,००,००,०००
 वसूल झालेले भांडवल रु. १,००,००,०००
 रिझर्व्ह फंड रु. १,२०,५०,०००

मुख्य कचेरी: ओरिएण्टल बिल्डिंग, मुंबई.
 मुंबईमधील शाखा: बुलियन एक्सचेंज, कुलाबा, काठबादेवी
 आणि मलबार हिल.

इतर शाखा: अहमदाबाद (मद्र. मुख्य ऑफिस), अहमदाबाद
 (एलिस विज शाखा), अहमदाबाद (स्टेशन शाखा), अंधेरी (मुंबई
 शेजारी), वांद्रे (मुंबई शेजारी), कलकत्ता (क्लॉथ स्ट्रीट, मुख्य ऑफिस),
 कलकत्ता (बाडा बजार), कलकत्ता (चौरंगी स्ट्रॉअर), जमशेदपूर, कराची,
 नागपूर (किंग्जवे), नागपूर (इतवारी बजार), पुणे, पुणे शहर, राजकोट,
 सूरत, मुज (कच्छ).

लंडन एजन्ट्स : वेस्टमिन्सटर बँक लिमिटेड.
 डायरेक्टर्स : सर सुनीलाल व्ही. मेहता, के. सी. एस्. आय. (अध्यक्ष),
 श्री. अंबालाल सारामाई, सर जोसेफ के. नाइट, मि. ए. गेडिस,
 सर कावसजी जहांगिर, बॅंगनेट, के. सी. आय. ई., ओ. बी. ई., मि.
 दिनशा के. दाजी, श्री. रामनिवास रामनारायण.

करंट डिपॉझिट अकाउंट्स :
 दररोजच्या रु. ३०० ते रु. १,००,००० एकमेकांच्या शिफ्टेवर ४%
 दरानें व्याज दिलें जातें. रु. १,००,००० वरील व्याज सास योजनेनें
 दिलें जातें. सहामाही अखेर व्याजाची किमान रक्कम ५ रु. पेक्षा कमी
 झाल्यास व्याज दिलें जात नाहीं. कायम, अल्प मुदतीच्या व सेविंग
 बँक ठेवी योग्य व्याजानें स्वीकारल्या जातात. व्याजाचे दर पत्रद्वारे.
 विलस व सेटलमेंट्समार्गे बँक एक्सिक्यूटिव्ह व ट्रस्टी म्हणून काम करतें.
 सर्व तक्रारे ट्रस्टीचें काम केले जातें. नियम अर्ज करून मागवून घेतें.
 बँकेसंबंधी नेहमींचा सर्वसामान्य व्यवहार केला जातो.
 एजंट:—टी. आर. लालबाणी.

**महायुद्धाची जाणीव ! कपड्यांच्या सर्वांत काटकसर करा. एक वेळ येऊन
 स्वतःची खात्री करा व पैशाचा मोबदला घ्या.**

गिरगांव
 मुंबई नं. ४

महिंद्रकर ब्रदर्स
 तयार कपड्यांचे व्यापारी

बुधवार
 चौक,
 पुणे

विविध माहिती

बंगालचा तांदुळाचा पुरवठा

तांदूळ व तांदुळापेवजी साण्याजोगी इतर धान्ये मिळून ५३ लक्ष टन धान्य बंगालच्या पुर्विण्याचे मध्यवर्ती संस्कारने ठरविले आहे.

धान्याची वाढती लागवड

हिंदुस्थानात सध्या सुमारे ४७ लक्ष एकर जमिनीत आखूड धाण्याच्या कपाशीचे ऐवजी धान्ये पेरण्यांत येत आहेत.

शेतकऱ्यांच्या क्रयशक्तीवर बंधन

“शेतकरीवर्गाची चलती असून, त्यांस मिळणाऱ्या भारी किंमतीमुळे त्यांचे जवळील जादा पैसा व्यवहारांत येऊन चलनाच्या फाजील विस्तारास कारणीभूत होतो. शेतकऱ्यांचा पांच वर्षांचा सारा एकदम वसूल करण्यांत यावा व आगाऊ घेतलेल्या रकमेवर सरकारने आकर्षक व्याज घावे, असे सुचविण्यांत येत आहे. इन्फ्लेशनला त्यामुळे आळा बसून शिवाय मंदीचे काळांत शेतकऱ्यांस साऱ्याचा बोजा प्रमाणाबाहेर वाटणार नाही. शेतकऱ्यांची क्रयशक्ति मर्यादित करण्याचा हिंदुस्थान सरकार विचार करित आहे.” सिव्हिल अँड मिलिटरी गॅझेट (लाहोर) च्या दिष्टीच्या बातमीदारांने वरील बातमी प्रसिद्ध केली आहे.

साखरेचे अंदाजापेक्षा व्यास्त उत्पादन

हिंदुस्थानातील साखरकारखान्यांत १९४२-४३ च्या मोसमांत ३० एप्रिल १९४४ अखेर १०,६१,०६५ टन साखरेचे उत्पादन झाले. म्हणजे अपेक्षेपेक्षा ६९,५३४ टन इतके उत्पादन ज्यास्त झाले आहे. मुंबई व पंजाब ह्या प्रांतांत मात्र अपेक्षेपेक्षा उत्पादन कमी झालेले आहे. ३० एप्रिल रोजी सर्व कारखान्यांत मिळून ६,६३,६१० टन तयार साखर शिलक होती.

लायब्रेरीअनचा अभ्यासक्रम

मद्रास आणि पंजाब विश्वविद्यालयांच्या अभ्यासक्रमाच्या धर्तीवर मुंबई विश्वविद्यालय पुस्तक-शालाधिपतीच्या शिक्षणाचा एक अभ्यासक्रम सुरू करणार आहे. हा अभ्यासक्रम दोन वर्षांचा असून मॅट्रिक पास उमेदवारास त्या वर्गांत प्रवेश मिळू शकेल. लायब्रेरीअनच्या कामाचा अनुभव असलेले मॅट्रिक पास व पदवीधर उमेदवारांस शिक्षणक्रम एक वर्षांत पुरा करता येईल; बाकीच्यांस दोन वर्षे लागतील. मुंबई विश्वविद्यालयाच्या लायब्रेरीत हे वर्ग चालविण्यांत येतील व परीक्षा उत्तीर्ण होणारांस डिप्लोमा दिला जाईल.

मद्रास प्रांताची आषाढी

लष्करी नोकरीत स्वयंस्फूर्तीने दाखल झालेल्या हिंदी डॉक्टरांच्या संख्येत मद्रास प्रांतीयांचा अनुक्रम पहिला लागतो.

रेल्वेजचे वाढते उत्पन्न

१९४२-४३ च्या दुरुस्त अंदाजातील अपेक्षित उत्पन्नापेक्षा हिंदी रेल्वेजचे प्रत्यक्ष उत्पन्न ५ कोटी, १७ लक्ष रुपयांनी वाढून सर्वांच्या आकड्यांत ९० लक्ष रुपयांची घट झाली. एप्रिल १९४३ मधील रेल्वेजचे उत्पन्न १९४२ च्या एप्रिलमधील उत्पन्नापेक्षा २ कोटी रुपयांनी अधिक भरले.

हिंदी कस्टम्सचे उत्पन्न

एप्रिल, १९४३	२९६ लक्ष रुपये
मार्च, १९४३	२६९ ” ”
एप्रिल, १९४२	३०४ ” ”

चीनमधील हळू सोडण्याचा करार

ग्रेट ब्रिटन, हिंदुस्थान व चीन ह्यांचेमध्ये १९४३ च्या जानेवारीत कराराचा मसुदा ठरून चीनमधील खास हळू सोडण्याचे ठरले. हा करार २० मे १९४३ च्या दुपारी १२ वाजल्यापासून अमलांत येऊ लागला.

एक रुपयावाल्या नोटा

जुन्या, मळलेल्या, एक रुपयावाल्या चलनी नोटा बदलून मिळाव्या ह्या सूचनेस सरकारचे असे उत्तर आहे की, नोटांस लागणारा विशिष्ट कागद दुर्मीळ असल्यामुळे नोटा जास्त दिवस प्रचारांत ठेवणे अपरिहार्य आहे.

आंतरराष्ट्रीय अन्न परिषद

हॉट रिंग्रज (व्हर्जिनिया) येथे भरलेल्या आंतरराष्ट्रीय अन्न परिषदेत ब्रिटिश, रशियन व अमेरिकन प्रतिनिधींच्या मतामध्ये फरक असल्याचे दिसते, परंतु तो फरक कमी करित आणला जात आहे. युद्धानंतर मुक्त केलेल्या राष्ट्रांसाठी लागणाऱ्या अन्नपुरवठ्यावर भर यावा, असे ब्रिटिश मत आहे. युद्ध जिंकणे हा मुख्य हेतु असून अन्न हे रशियन सैनिक व नागरिक ह्या दोघांसहि हत्यार म्हणून पाहिजे, असे रशियन म्हणणे आहे. युद्ध जिंकण्यांत, त्यानंतरच्या अन्न पुरवठ्याचा विचार हा केवळ तात्त्विक महत्त्वाचा आहे, अशी त्याची विचारसरणी आहे. दीर्घदृष्टीने विचार करण्यासाठीच ही परिषद बोलाविलेली आहे, असे अमेरिकन प्रतिनिधीचे म्हणणे आहे.

असेंब्लीचे अधिवेशन

मध्यवर्ती असेंब्लीच्या येत्या अधिवेशनास २६ जुलै रोजी दिष्टी येथे प्रारंभ होईल.

महापूर.

अमेरिकेतील मिसिसिपी नदीस महापूर येऊन लाखों लोकांची तारांबळ उडाली आहे. लाखो एकर शेतीची जमीन वाहून गेली आहे. नागरिकांच्या सहाय्याने ५ हजार सैनिक बांध घालण्याचे काम करित आहेत. एकूण नुकसान १० कोटी रुपयांपेक्षा अधिक झाले आहे. खाणीत पाणी शिरल्यामुळे ५ हजार कामगार बसून आहेत. निराश्रित कुटुंबे शोधून काढण्यासाठी विमानांचा उपयोग केला जात आहे.

जपानने चाळवलेली लूट

जपान चीन, इंडोचायना व सयाममधून २५ लक्ष टन तांदूळ दरसाळ नेतो. १७ लक्ष टन मीठ, ४० लक्ष टन कोळसा, ६० लक्ष टन पोलाद, त्याचप्रमाणे बरेचसे रबर, तेल इत्यादि जिनसाहि जपान बळकावतो, अशी माहिती चिनी राजधानीनून अधिकृतरीत्या प्रसिद्ध झाली आहे.

मुंबई म्युनिसिपॅलिटीचे दिवे

मुंबई म्युनिसिपॅलिटी रस्त्यांवर दिवे लावण्यासाठी दरसाळ ११ लक्ष रुपये म्हणजे आपल्या उत्पन्नाच्या ३% ते ४% रकम खर्च करते. ८,५५० गॅसचे दिवे लागण्यासाठी ६ लक्ष, ९० हजार रुपये लागतात, १,०२१ विजेच्या दिव्यांवर २ लक्ष, ६० हजार रुपये खर्च होतो, तेलाच्या ३०० दिव्यांसाठी ५५ हजार रुपये खर्ची पडतात आणि पोर्ट ट्रस्टच्या दिव्यांप्रतिथर ४४ हजार रुपये खर्च येतो. गॅसच्या दिव्यांपेक्षा विजेचे दिवे महाग पडतात.

अनुक्रमणिका

पृष्ठ	पृष्ठ
१ विविध माहिती ... १६२	कर्जे-जागतिक अन्न परिषद-अन्न पुरवठा आणि सहकार-“जागृतीचा” शीष्य महोत्सव-ज्ञानेश्वरीचा मुलभं संदेश
२ मुंबई प्रांतातील सहकारी चळवळ ... १६३	६ नफ्याचा भाग सरकार ठेव घेणार ... १६७
३ सहकारी सोसायटी व तिचे नोंदर हाचेमधील बांधा १६४	७ नव्या कंपन्यांच्या स्थापनेवर नियंत्रण ... १६७
४ हिंदी बँकिंगचा नकाशा १६४	८ अधिक धान्य पिकवा १६८
५ स्फुट विचार... १६५	
शहरी सहकारी संस्थांची समाधानकारक प्रगति-शेतकी सोसायट्यांची बुडीत	

अर्थ

बुधवार, ता. २६ मे, १९४३

मुंबई प्रांतांतली सहकारी चळवळ

शेतीविषयक सोसायट्या

मुंबई प्रांतांतल्या सहकारी चळवळीच्या १९४१-४२ सालांतल्या परिस्थितीसंबंधांतला वृत्तांत साररूपानें प्रसिद्ध झाला आहे. निरनिराळ्या वर्गांच्या सहकारी संस्थांची हालहवाल सदरहु वर्षांत कशा प्रकारची होती, हें त्यावरून दिसून येतें. प्रथमतः शेती सोसायट्यांचा विचार करूं. वाईट स्थितीतल्या ह्या संस्था गुंडाळणें आणि नवीन संस्था सावधगिरीने स्थापन करणें हें सहकारी स्वात्याचें धोरण अहवालाच्या वर्षांहि चालू राहिलें. त्याचा परिणाम असा झाला कीं २२ सोसायट्या रद्द झाल्या आणि ७० नवीन रजिस्टर करण्यांत आल्या. वर्षअखेर ह्या सोसायट्यांची एकूण संख्या ३,८२५ झाली. त्यांच्या एकूण भांडवलांत ५३ लक्ष रुपयांची घट होऊन त्याचा आंकडा २ कोटी ६४ लक्षांवर आला. कांहीं सोसायट्या रद्द झाल्या, त्याचे भांडवल नाहींसे झालें आणि सभासदांकडे येणें असलेलीं कर्जे कमी झालीं, हें सदरहु घट घटून येण्याचें दुहेरी कारण आहे. तथापि, सोसायट्यांच्या रिझर्व्हसमर्थे अडीच लाखांची वाढ झाली असून, सवा लाख रुपयांचें नुकसान त्यांमधून भरून काढण्यांत आलें असतांही ती झाली आहे ही समाधानाची गोष्ट आहे. सोसायट्यांनीं बँकांकडून घेतलेल्या कर्जांची रकम सहा लक्षांनीं उतरली आहे. त्यांचें स्वतःच्या मालकीचें भांडवल बाहेरून घेतलेल्या कर्जांच्यापेक्षा साडेतेरा लक्ष रुपयांनीं अधिक आहे आणि त्यांच्या एकूण भांडवलाच्या ५२ टक्कांइतकें आहे ही अभिनंदनीय परिस्थिति आहे. सोसायट्या अधिकाधिक स्वावलंबी होत चालल्या असल्याचें तें चिन्ह आहे. त्यांनीं केलेली कर्जांची वसूली पूर्वीच्या वर्षाचे मानानें १२३ लक्ष रुपयांनीं अधिक होती. थकलेलें एकूण येणें १ कोटी २६ लक्ष रुपयांचे १ कोटी, १२ लक्ष रु. होऊन १४३ लक्षांनीं तें कमी झालें. एकूण येणें कर्जांच्या रकमेशी थकवाकीचें प्रमाण ५७ टक्के पूर्वीच्या वर्षी होतें तें ५२ टक्कांवर उतरलें. शेती संस्था गेलीं कित्येक वर्षे वाईट स्थितीतून बाहेर निघून त्यांस आतां बरे दिवस आले आहेत आणि त्यांच्या सांपात्तिक

अवस्थेंत सुधारणा होत आहे असें वर दिलेल्या आकड्यांवरून अनुमान काढण्यास जागा आहे.

वृत्तांताच्या वर्षी माल्तिपर्पज सोसायट्यांच्या संख्येंत तीन नवीन संस्थांची भर पडून ती ७३ झाली. त्यांच्या एकूण येण्यापैकी म्हणजे २७ लक्ष रुपयांपैकी फक्त २१ हजार रुपये थकलेले होते. त्यांनीं आपल्या सभासदांस सुमारे सवा लक्ष रुपये किंमतीचा माल पुरवला आणि त्यांचा सुमारे चार लक्षांचा माल विकला. कमिशनच्या मागनें त्यांस सुमारे साडेनऊ हजार रुपयांची प्राप्ती झाली. सर्वत्र माल्तिपर्पज सोसायट्यांची स्थिति समाधानकारक आहे असें म्हणतां येत नाहीं. पण त्या स्वतःस येणाऱ्या अडचणींशीं झगडून प्रगतीचा मार्ग काढीत आहेत असें म्हणण्यास हरकत नाहीं. सोसायट्यांच्या कारभारावर देखरेख करणाऱ्या सुपरवायजिंग यूनियन्सच्या जिल्हा बोर्डांच्या घटनेंत सुधारणा करण्यांत आली आणि त्या सर्वांचेवर प्रांतिक सुपरव्हिजन बोर्डांची स्थापना करण्यांत आली. ह्या बदलांच्या योगानें देखरेखीचें कार्य अधिक फलदायी होईल अशी अपेक्षा आहे. जिल्हा बोर्डांची एकूण संख्या १६ आहे आणि बँकिंग यूनियन्स धरून एकूण यूनियन्सची १११ आहे. ह्या सर्वांस जोडलेल्या एकूण सोसायट्या ३,४८० आहेत. डिस्ट्रिक्ट बोर्डांचे ३ सीनियर सुपरव्हायजर्स, ११५ सुपरव्हायजर्स व २२ मदतनीस सुपरव्हायजर्स आहेत.

लांब मुदतीच्या कर्जांसंबंधानें बोलावयाचें म्हणजे हें सांगितलें पाहिजे कीं, प्रांतिक जमीन-गहाणाच्या बँकेची प्रगति होत राहिली आहे. तिचें भाग भांडवल ४ लक्ष ७१ हजार रुपयांचें ४ लक्ष, ९२ हजार रुपये झालें. ह्या बँकेनें सुमारे साडेपाच लक्ष रुपयांची ३७७ कर्जे प्राथमिक लँड मॉर्गिज बँकांस दिलीं. तीं बहुतेक सर्व जुन्या कर्जांच्या फेडीसाठी होती. वृत्तांताच्या वर्षी मुंबई सरकारनें प्रांतिक बँकेनें काढलेल्या नवीन डिबेंचर कर्जांची ५ लक्ष रुपयांची हमी घेतली. प्राथमिक बँकांची संख्या १७ होती आणि तींमध्ये कांहीं बदल झाला नाहीं. त्यांचें भाग भांडवल ३ लक्ष, ३१ हजार रुपयांचें ३ लक्ष, ५३ हजार झालें. त्यांचें कर्जांचें एकूण येणें ३० लक्ष ६९ हजार रुपयांपासून ३३ लक्ष ३१ हजार रुपयांपर्यंत चढलें. थकलेल्या कर्जांचा आकडा १ लक्ष, १४ हजार रुपये होता आणि पूर्वीच्या वर्षाच्या सवा लक्षाच्या मानानें तो कमीच होता. थोडे अपवाद सोडले तर एकंदरीनें पाहतां प्राथमिक जमीन गहाणाच्या बँकांनीं आपली प्रगति वृत्तांताचे वर्षी कायम ठेविली होती असें म्हटलें पाहिजे.

शेतीच्या पण विंगरपत सोसायट्यांची स्थिति प्रगतिपर राहिली. त्यांची संख्या ३४ नीं वाढून ४१३ झाली. त्यांनीं केलेल्या विक्रीची किंमत ११४ लक्ष रुपयांची १३० लक्ष रु. झाली. कपास विक्रीच्या ४५ सोसायट्या आहेत आणि त्यांचें स्थान महत्त्वाचें आहे. ह्या संस्थांनीं ७३ लक्ष रुपये किंमतीच्या मालाची विक्री केली. प्रांतिक मार्केटिंग सोसायट्यांच्या कार्यास चांगला प्रारंभ झालेला आहे. येथें तादुद्या डेव्हलपमेंट सोसायट्यांच्या उपयुक्त कार्यांचाहि उल्लेख करणें आवश्यक आहे. प्रांतिक कोऑपरेटिव्ह बँकेची परिस्थिति समाधानकारक होती. तिचें एकूण भांडवल २ कोटी, ७९ लक्ष रुपये झालें. नवीन कर्जे २७ लक्ष, २९ हजार रुपयांची तिनें दिली आणि

२८ लक्ष, ७१ हजारची वसुली केली. सोसायटीच्या व बँका यांचे-
कडूनचे येणे वर्ष अखेर ७४ लक्ष, २० हजार रुपये होते. बँके-
पाशी असलेल्या तरत्या पेशाचे प्रमाण मांडे व समाधानकारक
होते आणि ठेकीच्या एकूण रकमेची त्याचे प्रमाण ७० टक्के इतके
होते. जिल्हा मध्यवर्ती बँकांची संख्या ११ होती आणि त्यांची
भाग भांडवल, रिझर्व्ह, सभासदांची संख्या इत्यादि बाबतीत
समाधानकारक प्रगति झाली. युद्धपरिस्थितीतही ह्या बँकांच्या
ठेकीत व भांडवलात वाढ झाली हे त्यांवर असलेल्या जनतेच्या
विश्वासाचे निदर्शक आहे. त्यांचे एकूण भांडवल ३ कोटी रुप-
यांचे ३ कोटी, एकतीस लक्ष रुपये झाले. पण ह्या वाढत्या
पेशाचा उपयोग सहकारी संस्थांस कसे देण्यांत त्यांस करता
आला नाही आणि एकूण भांडवलापैकी फक्त ८६ लक्ष रुपये
कर्जात गुंतवले गेले. येणे झालेल्या त्यांच्या एकूण ११६ लक्ष
रुपयांच्या कर्जापैकी ६७ लक्षांची वसुली झाली आणि एकूण
फिटावयास पाहिजे होत्या त्या कर्जाच्या रकमेची अनधिकृत
घटकाची प्रमाण २२ टक्के पडले. ह्या बँकांचे स्वतःच्या
मालकीचे भांडवल ५५ लक्ष रुपये होते. त्यांच्या एकूण भांडव-
लाची त्यांचे प्रमाण सुमारे १६ टक्के होते.

—:०:—

सहकारी सोसायटी व तिचा नोकर ह्यांचेमधील वांधा

सहकारी कायद्याचे ५४ वें कलम

बाँबे को. सोसायटीज अॅक्टचे ५४ वें कलम आणि इंडियन
आर्बिट्रेशन अॅक्टचे ३३ वें व ४६ वें कलम ह्यांचे दृष्टीने एक
महत्त्वाचा निवाडा मुंबई हायकोर्टाने नुकताच केला. बाँबे को.
सोसायटीज अॅक्ट १९२५ साली पास झाल्यानंतर त्यासंबंधीच्या
प्रश्नाचा हा पहिलाच निवाडा होय. मि. कारंजिया, हे जी.
आय. पी. रेल्वे एम्प्लॉइज को. बँक लि. चे एक नोकर व सुमारे
१० वर्षे तिचे टेस्ट ऑडिटर होते. अंतर्गत ऑडिटचे कामाचे
वेळी त्यांनी बँकेच्या हिशोबांत पुष्कळ सुधारणा सुचविल्या
होत्या, परंतु पुढे बँकेच्या मॅनेजरचे व त्यांचे वांकडे येऊन त्यांची
नोकरी जाण्याचा प्रसंग आला. १० जून, १९४१ रोजी मि.
कारंजिया ह्यांजवर मॅनेजर ह्यांनी नोटीस बजावून त्यांचेवर कांहीं
आरोप केले व त्यांस कामावरून तात्पुरते दूर केले. मि. कारंजिया
ह्यांस, मॅनेजरने नियमबाह्य वर्तन करून त्यांजवर केलेल्या
आरोपांस उत्तर देण्याचे प्रयोजन वाटले नाही. ७ जुलै १९४१ रोजी
मि. कारंजिया ह्यांनी रजिस्ट्रारला लिहून बाँबे को. सोसायटीज
अॅक्टच्या ५४ व्या कलमानुसार आर्बिट्रेशनच्या नेमणुकीची
विनंति केली. १७ जुलै, १९४१ रोजी बँकेच्या बोर्डांने ठराव
करून मि. कारंजिया ह्यांस कामावरून दूर केले. १५ ऑगस्ट,
१९४१ रोजी असिस्टंट रजिस्ट्रारनी बँकेस पत्र लिहून आर्बि-
ट्रेशन करावें लागणार असल्याचे कळविले व बँकेने आपला
ट्रायब्यूनल बोर्डावरील प्रतिनिधि मुकर करावा असे तिला सांगि-
तले. बँकेचे असे म्हणणे पडले, की वादाचा विषय हा बँकेच्या
व्यवहाराचा एक भाग होत नसल्याकारणाने आर्बिट्रेशनबाबतचे
५४ वें कलम त्यास लागूच पडत नाही. रजिस्ट्रारला युक्तिवाद
पटला नाही. तेव्हा बँकेने मि. कारंजिया ह्यांस त्यांनी आर्बि-
ट्रेशनबाबत रजिस्ट्रारला केलेला अर्ज परत घेण्याविषयी लिहिले
व त्यांनी तसे न केल्यास कोर्टात योग्य तो इलाज करावा लागेल,

असे सुचविले. मि. कारंजिया ह्यांनी अर्ज परत घेण्याचे साक
नाकारले. तेव्हा बँकेने हायकोर्टात अर्ज करून, वादाचा विषय
हा बाँबे को. सोसायटीज अॅक्टच्या ५४ व्या कलमाचे कसेत
येत नाही, कारण बँक व मि. कारंजिया ह्यांचेमध्ये आर्बिट्रेशन-
बाबत करार झालेला नव्हता, असा हुकूम मिळविण्याचा प्रयत्न
केला.

हायकोर्टाचा निवाडा

“ आर्बिट्रेशनबाबतचा करार व त्या संबंधातील निवाडा
ह्यांचा निर्णय लावण्यासाठी बाँबे को. सोसायटीज अॅक्टाने एका
स्पेशल कोर्टाची व्यवस्था केलेली आहे; तेव्हा त्या बाबीचा
विचार हायकोर्टास करता येणार नाही. आर्बिट्रेशनकडे सोपवि-
ण्यांत यावयाच्या वादाचा प्रश्न हा बँकेच्या व्यवहारासंबंधीचा
प्रश्न होता किंवा नाही, हा मुद्दा उपस्थित करण्यांत आला. बँकेला
आपला व्यवहार करतांना अनेक माणसांची व नोकरांची योजना
करावी लागेल, तेव्हा “ सोसायटीच्या व्यवहाराबाबत ” ह्या ५४
व्या कलमातील शब्दप्रयोगाचा संकुचित अर्थ करून त्यांतून
सोसायटीचे नोकर व सोसायटी ह्यांचेमधील वांधे वगळणे सयु-
क्तिक होणार नाही. वरिष्ठ नोकरांस फक्त आर्बिट्रेशन मागतां
येईल, असे म्हणणे तर मुळीच समर्थनीय ठरत नाही. सोसायटी
व तिचा नोकर ह्यांचेमधील वांधा आर्बिट्रेशनकडे सोपविण्याचे
वेळी नोकर सोसायटीचे नोकरांत असला पाहिजे, मागाहून त्यास
आर्बिट्रेशन मागतां येणार नाही, असा ५४ व्या कलमाचा अर्थ
लावण्याचा बँकेतर्फे प्रयत्न करण्यांत आला, परंतु असा अर्थ
निघंत नाही. प्रस्तुत प्रकरणांत मि. कारंजिया ह्यांनी तर ७ जुलै
१९४१ रोजी आर्बिट्रेशनची मागणीच केली, तेव्हा ते बँकेच्या
नोकरांत असल्याने हा प्रश्नच येथे उपस्थित होत नाही. सहकारी
सोसायटी व तिचेही व्यवहार करणारे लोक ह्यांचेमधील वादांचा
निकाल सत्वर व कमी खर्चात लागवा ह्या दृष्टीने सहकारी काय-
द्याच्या ५४ व्या कलमाची योजना केलेली आहे, तिचेपासून
फायदा मूळ अपेक्षेप्रमाणे झाला पाहिजे. सबब, बँकेचा अर्ज
नामंजूर करण्यांत येत आहे. ”

रजिस्ट्रारने नेमलेल्या ट्रायब्यूनलपुढे आर्बिट्रेशनच्या कामास
प्रारंभ होण्यास हायकोर्टाच्या निवाड्याने मुभा करून दिली आहे.

हिंदी बँकिंगचा नकाशा

मुंबई येथील ब्यूरो ऑफ कमर्शियल इंटेलिजन्स अॅन्ड स्टॅटि-
स्टिक्सने हिंदुस्थानातील बँकांची माहिती देणारा एक नकाशा
प्रसिद्ध केला आहे, त्यांत ३३६ बँकांचा समावेश झालेला आहे.
सहकारी बँका व ज्यांचे वसूल भांडवल व रिझर्व्ह ही ५० हजार
रुपयांखाली आहेत अशा बँका नकाशांत दाखविलेल्या नाहीत.
बँकांची कमीअधिक दाटी वेगवेगळ्या रंगांच्या सहायाने दाख-
विण्यांत आली आहे. ३३६ बँकांची नावे अनुक्रमाने दिली आहेत.
वसूल भांडवल व रिझर्व्ह ही निदर्शित करण्यासाठी बँकांच्या नांवा-
मागे खुणा केल्या आहेत. नकाशाच्या दोन्ही बाजूस मिळून एक
हजार गांवांची नावे छापली आहेत, त्यांचे पुढे दिलेल्या आंकड्यां-
वरून तेथील बँकांची नावे समजतात. नकाशाची किंमत ५०
(पन्नास) रुपये आहे.

कच्छमध्ये बँक ऑफ इंडियाची शाखा

कच्छच्या महाराजांनी बँक ऑफ इंडिया लि. च्या एका शाखेचे
नुकतेच उद्घाटन केले. कच्छमधली ही पहिलीच बँक होय.

स्फुट विचार

शहरी सहकारी संस्थांची समाधानकारक प्रगति

आजच्या अग्रलेखांत आम्ही मुंबई प्रांतातील शेतीशी संबंध असलेल्या सहकारी संस्थांच्या १९४१-४२ सालांतील परिस्थितीची कल्पना सहकारी सात्याने प्रसिद्ध केलेल्या त्रोटक वृत्तांतावरून दिली आहे. ह्या प्रांतांतील विंगड शेतीविषयक सहकारी सोसायट्यांची प्रगति अत्यंत समाधानकारक अशी आहे. त्यांची संख्या १९४०-४१ मध्ये ९८७ होती, ती वृत्तांताच्या साली १०१० झाली. विंगड शेतीच्या पत विषयक सोसायट्यांची संख्या ७४१ वरून ७५३ पर्यंत गेली. त्यांच्या जवळच्या ठेवीच्या रकमेत पुष्कळ वाढ होऊन ती ३९६ लक्षांची ४३७ लक्ष रुपये झाली. भाग भांडवल आणि रिझर्व्ह फंड ह्यांचेमध्येही समाधानकारक वाढ झाली. त्यांचे एकूण भांडवल ६४३ लक्षांवरून ६९० लक्ष रुपयांपर्यंत चढले. शहरी बँकांनी जनतेचा विश्वास उत्कृष्ट रीतीने संपादन केला असून त्यांचे व्यवहार व्यापार व धंदे ह्यांस उपकारक झाले आहेत. प्रांतिक सहकारी विमा सोसायटीने ३,६६६ पॉलिसीज दिल्या, त्यांची रक्कम ४४ लक्ष रुपये भरली. ह्या संस्थेचे एकूण काम १४७ लक्ष रुपयांचे झालेले आहे आणि तिचा लाइफ फंड १२ लक्ष रुपयांचे जवळ येऊन पोचला आहे. वृत्तांताच्या वर्षी संस्थेची प्रीमियमची प्राप्ती सुमारे ७ लक्ष रुपये होती. युद्ध-परिस्थितीमुळे धान्य वगैरे सारख्या जिनसा लोकांस मिळण्याची अडचण भासली, त्यायोगाने सहकारी स्टोअर्सची संख्या ३१ ची ३८ झाली आणि त्यांच्या व्यवहारांची रक्कम १० लक्षांचे वर गेली. एकूण मालपुरवठ्याच्या कार्याची ह्या आकड्यावरून वास्तविक कल्पना येणार नाही, कारण कित्येक कर्जे देणाऱ्या सोसायट्यांनीही हा उद्योग केला. उदाहरणार्थ, खडकीच्या अॅम्प्युनिशन फॅक्टरीच्या सहकारी पतपेढीने ८ लक्ष रुपयांचा माल वृत्तांताचे साली पुरविला. घांग्या सोसायट्यांची संख्या एकाने वाढून १०५ झाली. त्यांची स्थिति समाधानकारक होती. युद्ध-परिस्थितीच्या योगाने विणकरांच्या सोसायट्यांस उत्तेजन मिळाले.

शेतकी सोसायट्यांची बुडीत कर्जे

काही शेतकी पतपेढ्यांची, विशेषतः कॅनाल सोसायट्यांची, त्यांच्या सभासदांकडील येणी बुडीत ठरण्याचा संभव आहे. आपल्या रिझर्व्ह फंडांतून ही येणी लिहून टाकण्याचा अधिकार बॉम्बे को. सो. रूल्सपैकी १२ व्या नियमाने सोसायट्यांना दिलेला आहे. परंतु त्या नियमाप्रमाणे करण्यास सोसायट्या साहजिकच उत्सुक नसतात. कारण, ज्यांची येणी अशारीतीने लिहून टाकली अशांची आर्थिक परिस्थिति पुढे सुधारली तरी सोसायट्यांना त्याचा फायदा घेता येणार नाही. ह्या उलट, सोसायट्यांनी बुडीत कर्जे रिझर्व्ह फंडांतून लिहून न टाकता तशीच ताळेबंदांत दाखविली तर सेक्टर भांडवल निष्कारण फुगलेले दिसते व त्या प्रमाणात सोसायट्यांस ऑडिट व सुपरव्हिजन फी द्यावी लागते. बुडीत कर्जे जिर्गातून कमी करून त्या मानाने रिझर्व्ह फंड कमी केला, तर सोसायट्यांचे सेक्टर भांडवल वास्तविक असेल तेव्हाच दिसेल व त्यावेळी ऑडिट आणि सुपरव्हिजन

फीचा बोजा निष्कारण पडणार नाही. ह्यांतून मार्ग काढण्यासाठी रजिस्ट्रारनी एक योजना सुचविली आहे. ताळेबंद तयार करते-वेळी सोसायट्यांनी अपेक्षित बुडीत कर्जांची एक यादी तयार करावी व बुडीत कर्जांच्या बेरजेइतकी रक्कम रिझर्व्ह फंडांतून वजा करून दाखवावी. जिर्गाचे बाजूस तिसऱ्या कलमाचे पोटॉट (१) बुडीत सोडून बाकीची कर्जे व (२) बुडीत कर्जे वेगळी दाखवून बाहेरील कॉलममध्ये बुडीत सोडून बाकीची कर्जे तेवढीच नमूद करावीत. देणे बाजूस बाराव्या कलमाचे पोटॉट बुडीत कर्जे रिझर्व्ह फंडांतून वजा करून उरलेला रिझर्व्ह फंड तेवढा बाहेरील कॉलममध्ये दाखवावा. अशारीतीने, ताळेबंदांत सेक्टर भांडवल फुगून दिसणार नाही व सोसायट्यांवर ऑडिट आणि सुपरव्हिजन फीचा अवास्तव बोजा बसणार नाही. रिझर्व्ह फंडांतून बुडीत कर्जे प्रत्यक्ष लिहून होईपर्यंत ह्या पद्धतीने ताळेबंद तयार करण्यांत यावा. बुडीत कर्जे पुन्हा वसूल होण्याजोगी झाली म्हणजे योग्य ती दुरुस्ती करावी. त्यामानाने सेक्टर भांडवल वाढेल व त्यावर ऑडिट व सुपरव्हिजन फी नंतर द्यावी लागेल. शेतकी पतपेढ्यांचेसाठी मुंबई सरकारच्या सहकारी सात्याच्या रजिस्ट्रारनी वरील सूचना करणारे एक सक्चुरलर नुकतेच काढले आहे, त्याकडे पतपेढ्या व त्यांचे ऑडिटर ह्यांचे लक्ष वेचणे आवश्यक आहे.

जागतिक अन्न परिषद

प्रस्तुत युद्धाचे बाबतीत मित्रराष्ट्रांनी आपल्या ध्येयाविषयीची "अटलांटिक सनद" ह्या नांवाने घोषणा केली आहे. तीमध्ये युद्धोत्तर काळात प्रत्येक देशातील प्रत्येक व्यक्तीस जरूरीच्या अन्नाचा पुरवठा निश्चित रीतीने होईल अशी व्यवस्था करणे ह्या उद्दिष्टाचा अंतर्भाव आहे. युद्धोत्तर काळातील इच्छित घटनांच्या सिद्धीची तयारी एखाद्यासून करावयाची ह्या त्यांच्या धोरणास अनुसरून त्यांनी व्हर्जीनियामध्ये अन्नपुरवठ्याच्या प्रश्नाची चर्चा करण्यासाठी आंतरराष्ट्रीय एक परिषद भरविण्याचे ठरविले आणि तिचे अधिवेशन गेल्या आठवड्यांत झाले. निरनिराळ्या चवेचाळीस राष्ट्रांचे प्रतिनिधी ह्या प्रसंगी उपस्थित होते. परिषदेस पाठविलेल्या आपल्या संदेशात प्रेसिडेंट रूझवेल्ट ह्यांनी असे उद्गार काढले होते की, संयुक्त राष्ट्र ज्या भावनेने चालू युद्धांत शत्रूचा पाडाव करण्याकरिता एकत्र झाली आहेत, त्याच भावनेने त्यांनी युद्धोत्तर काळांतले अन्नसुराच्या पुरवठ्याचे प्रश्न एकदिलाने व सहविचाराने सोडवले पाहिजेत. अन्न-वन्न हा मानवी जीवनाचा पाया आहे आणि भरपूर धान्ये उत्पन्न करून जगांतले सर्व लोकांस पौष्टिक अन्नाचा आवश्यक असलेला पुरवठा होण्याची तरतूद सर्व राष्ट्रांनी मिळून केली पाहिजे. प्रत्येक व्यक्तीस अन्नाचा किमान पुरवठा करण्याची जबाबदारी समाजाची आहे आणि त्याने ती पार पाडली पाहिजे असेही प्रेसिडेंट रूझवेल्ट म्हणाले. सध्याचे युद्ध राष्ट्रांच्या व व्यक्तींच्या स्वातंत्र्यासाठी लढतं जात आहे. पण उपाशी किंवा अर्धपोटी माणसांस स्वातंत्र्याची किंमत कशी वाटणार? असे उद्गारून परिषदेच्या अध्यक्षानी मांगितले की प्रस्तुत आंतरराष्ट्रीय मेळावा ह्यापुढे भगवत्याच्या अशाच अनेक परिषदांचा केवळ प्रारंभ होय.

अन्नपुरवठा आणि सहकार

जगातील सर्व राष्ट्रांस व व्यक्तींस अन्नपुरवठा पुरवठा करण्याचे ध्येय साध्य व्हावयास आंतरराष्ट्रीय सहकार्य व राष्ट्रीय अंतर्गत संघटन व नियमन ही अगत्याची आहेत हे येथे लक्षात घेतले पाहिजे. ज्या देशांत त्यांच्या गरजेपेक्षा अधिक धान्ये व शेतीचा इतर भाग ही पिकतात त्यांमधून तुटवड्याच्या देशांत त्यांची निर्गत होण्यास आंतरराष्ट्रीय व्यापाराच्या सवलती लागतील. त्याचप्रमाणे देशांत तयार झालेल्या आणि बाहेरून आलेल्या अन्नसामुग्रीची वाटणी अशा व्हावी लागेल की सर्व व्यक्ती व कुटुंबे ह्यांची योग्य गरज भागावी. येथेच नियमनाचा व नियंत्रणाचा अवघड प्रश्न उपस्थित होतो आणि तोच समाजाचे युक्त रीतीने सोडवावयाचा आहे. ह्या कामी सहकारी संघटनेचा अधिकृत अधिक उपयोग करण्यांत आला पाहिजे हे आम्हांस ह्या ठिकाणी सांगायचे आहे. लागवडीचा विस्तार होणे, पिकांची सुधारणा होऊन त्यांची वेदास वाढणे, शेतीच्या धंद्यास भांडवल उपलब्ध होणे, मालाची किफायतशीर विक्री होणे व शेतकरी वर्गाची रहाणी सुधारणे ह्या गोष्टी कष्टसाध्य व संघटनासाध्य आहेत. हिंदुस्थानसारख्या देशांत सहकारी पद्धतीनेच प्रयत्न केल्यास त्यांत यश मिळण्याचा संभव आहे. व्यक्तिस्वातंत्र्य आणि परस्पर सहाय्य यांचा उत्कृष्ट मिळाम सहकार्यतेमध्ये आहे. युद्धोत्तर पुनर्घटनेत डेन्मार्कसारख्या देशांत तेथील यशस्वी सहकारी संघटनेचा पुन्हा विकास होईल. सोव्हिएट राशियांत तर शेती सर्वेक्षी सहकारी पद्धतीनेच चालविळी जात आहे. हिंदुस्थानांत सहकारी चळवळीनें मूळ घरले आहे. पण तिचा विस्तार व जोपासना ही पद्धतशीरपणाने व उत्साहाने व्हावयास हवी आहेत. येथील सरकारास ह्या कामी सहकारी संस्थांस परिणामकारक सहाय्य द्यावे लागेल. “अधिक धान्य पिकवा” ह्यांसारख्या प्रचाराचा व प्रत्यक्ष कार्याचा जनतेस व सरकारास युद्धपरिस्थितीत अनुभव आला आहे. त्याचा पूर्ण उपयोग युद्धोत्तर कालांत केला जाणे आवश्यक आहे. सर्व राष्ट्रांस व सर्व व्यक्तींस अन्नपुरवठा करण्याचे प्रेसिडेंट रूझवेल्ट ह्यांचे ध्येय साधावयाचे असेल आणि व्हर्जीनियांत भरलेल्या आंतरराष्ट्रीय अन्नपुरवठा परिषदेच्या चर्चेमधून कांहीं फलनिष्पत्ति व्हावयाची असेल तर निदान हिंदुस्थानांत तरी सहकारी चळवळीचा विस्तार आणि तिचे कार्यक्षम संवर्धन सरकार व सहकारी कार्यकर्ते ह्यांनी योजनात्मक पद्धतीने केले पाहिजे.

बडोद्याच्या “जागृति” पत्राचा रौप्य महोत्सव

बडोद्याच्या “जागृति” पत्राने दोन तपांच्या वर लोकजागृतीचे जे बहुमोल कार्य केले आहे ते लक्षात घेऊन सदरहू पत्राचे संपादक श्री. भगवंतराव पाळेकर ह्यांस मानपत्र व थैली अर्पण करण्याचे स्थानिक पुढाऱ्यांच्या समितीने ठरविले आहे आणि ह्या उपक्रमाला चोहोंकडून पाठिंबा मिळवला आहे. ह्या रौप्य महोत्सवासंबंधाने काढण्यांत आलेल्या प्रसिद्धि पत्रकांत “जागृति” पत्राने चालवलेल्या उदारमतवादी, लोकहितवर्धक व समाहक कामगिरीचे मार्मिक वर्णन आले आहे, ते माहितगार व गुणगौरवी मंडळीस पटण्यासारखे आहे. पत्रक म्हणतें:— “थोडक्यांत सांगावयाचे म्हणजे राजकीय बाबतीत महर्षी दादाभाई नौरोजी व प्रातःस्मरणीय देशभक्त गोपाळ कृष्ण गोखले यांच्या आणि सामाजिक बाबतीत महर्षी रानडे, महात्मा जोतीबा फुले व महात्म आगरकर ह्यांच्या विचारसरणीचा व तत्त्वांचा अनुवाद “जागृती”ने केलेला आहे. भांडवलशाहीच्या काळांत

राजकीय व सामाजिक विषयतेच्या बरोबरीनेच आर्थिक विषयता दूर करणे अवश्य असल्यामुळे शेतकरी, कामगार व मजूर ह्या वर्गांच्या उन्नतीकडे “जागृती”ने विशेष लक्ष द्यावे हे स्वाभाविक होय. तथापि ह्या बाबतीतहि “जागृती”ने उत्क्रांतिवादी विचारसरणीचाच अवलंब केला.” “जागृती” रौप्यमहोत्सव समितीने द्रव्यसहाय्यार्थ जाहीर विनंती केली आहे तिचा योग्य परामर्श घेतला जाईल अशी आम्हांस आशा आहे. श्री. वै. गुप्ते, बी. ए., एल.एल. बी. आणि रा. सा. डी. देशमुख, एच्. जी. हे समितीचे चिटणीस आहेत.

ज्ञानेश्वरीचा सुलभ संदेश

श्री. शंकर दिनकर करंदीकर या प्रसिद्ध सामुद्रिक तज्ञाच्या “भाग्यरेवा” ह्या ग्रंथाचे परीक्षण कांहीं महिन्यांमार्गे करतांना आम्ही लेखकाच्या विचारसरणीतील प्रयत्नवादित्वाचा आणि भाषासौष्टवाचा गौरवपूर्वक उल्लेख केलेला “अर्था”च्या वाचकांच्या स्मरणांत असेल. श्री. करंदीकर ह्यांची ग्रंथनिर्मिती मोठी आणि विविध अमुन ती सारखी चालूच आहे. आतां त्यांनी आपली ओजवती लेखणी भगवद्गीतेचे हृद्गत ज्ञानेश्वरीच्या आधारांने सुगम रीतीने विशद करण्याकडे वळवली आहे. * गीतेची तत्त्वज्ञानविषयक पण संसारी लोकांस स्फूर्तिदायक शिकवण, ज्ञानेश्वरींनी आपल्या प्रासादिक वाणीने तिचे मराठी भाषेत केलेले हृदयंगम विवेचन आणि श्री. करंदीकरांनी ग्रंथन करून काढलेले ज्ञानेश्वरीचे मधुर अमृत हा त्रिवेणीसंगम ह्या पुस्तकाचे बाबतीत झालेला आहे. ग्रंथकर्त्याने नियोजिलेल्या कार्याचा हा पहिला खंड आहे आणि त्यांत गीतेच्या पहिल्या दोन अध्यायांचा विषय आलेला आहे. असे आणखी आठ खंड काढण्याचा त्यांचा मानस आहे.

“काव्य-शास्त्र-विनोद” ह्या दृष्टीने केलेला श्री. करंदीकरांचा ज्ञानेश्वरीचा व्यासंग नाही. ते म्हणत, “माझ्या निराश अंतःकरणास आशावादी करणारे, नित्य प्रसन्नता देणारे ओजस्वी चैतन्यपूर्ण ज्ञान मला पाहिजे होतें. कित्येक वर्षे मी त्यासाठी भुकेलेला होतो. श्रीज्ञानेश्वरीच्या वाचनाने, मननाने, अभ्यासाने तें संपूर्ण समाधान मला मिळालें.” ज्ञानेश्वरीचा संदेश महाराष्ट्रांत घरोघर पोहोचवावा आणि आबालवृद्धांस सहज समजेल आणि त्यांच्या रोजच्या जीवनांत मार्गदर्शी होईल अशा रीतीने अत्यंत सोप्या भाषेत तो सांगावा हाच प्रस्तुत ग्रंथाचा उद्देश आहे. “पंडित, प्रोफेसर आणि बुवा महाराज हे माझ्या ग्रंथाची कसोटी नसून श्रद्धावंत, भक्तीमार्गी व स्वोद्धारक जनताजनार्दन हाच माझी परीक्षा घेणारा व कसोटी पाहणारा देव आहे.” असे श्री. करंदीकर सांगत आहेत. ज्ञानेश्वरीचा आशय त्यांनी प्रस्तुत पुस्तकांत सुगम, सुवक्त व सुंदर रीतीने आणला आहे असेच सामान्य वाचकांस वाटल्यावांचून राहणार नाही. संकल्पित वाक्यांचे आठ खंड असेच त्यांच्या हातून प्रसिद्ध होवोत असे आम्ही इच्छितो. सध्याच्या युद्धपरिस्थितीत ह्या पुस्तकाचे विशेष महत्त्व आहे हे सांगावयास हवे असे नाही. त्याच्या प्रत्येक वाक्यावर एक उद्बोधक वचन घालण्यांत आले आहे ते मननीय आहे.

* “श्रीज्ञानेश्वरी कथावृत्त” (प्रथम खंड) लेखक : श्री. शंकर दिनकर करंदीकर. किं. ३ रु.

जादा नफ्याचा माग सरकार ठेव म्हणून घेणार

व्यवहारांत खेड्यांत फाजील चलन परत खेडून घेऊन बाजार-भावाच्या चढत्या कामांस आळा घालण्याचे उद्देशाने हिंदुस्थान सरकारने एक ऑर्डिनन्स काढला आहे, त्या अन्वये एकसेस प्रॉफिट-जादा नफ्यापैकी फक्त ६३% नफा कर भरणारास उपलब्ध होऊन बाकीची ९७% नफा सरकारी तिजोरीत जाईल. करास पात्र असणाराचे हिशेब पुरे होताच, जादा नफ्याचे संबंधांतील अधिकारी त्यास भेटतील व दोषांच्या विचाराने होणारी जादा नफ्याची रकम वसूल केली जाईल. जादा नफ्याची आकारणी चुकीची असल्याचे मागाहून आढळून आल्यास आवश्यक तेवढी रकम कर भरणारास ५% व्याजासकट परत केली जाईल. सध्याचा एकसेस प्रॉफिट टॅक्सचा दर ६६% आहे व १२% इनकमटॅक्स व सुपरटॅक्स आहे. म्हणजे, एकूण नफ्याचा ८०% नफा सरकार घेते. नव्या ऑर्डिनन्सन्वये उरलेल्या २०% पैकी १२% सरकार स्वतःकडे ठेव म्हणून ठेवून घेईल व उरलेली नफ्याची ६% रकम टिबिहंडसाठी शिल्लक उरेल. सरकारने ठेव म्हणून घेतलेल्या रकमेवर २% व्याज मिळेल व लढाई संपल्यावर १२ महिन्यांनी अथवा ठेवीच्या तारखेपासून २४ महिन्यांनी, जी तारीख मागाहून येईल त्या दिवशी ठेव परत मिळू शकेल. सरकार आपले स्वतःचे ६% घालणार आहे, तेहि ठेवीदारास मिळावयाचे आहेत. इनकमटॅक्सचा विचार करतांना कोणते बोनस व कमिशन कर-माफ असावे, ह्या प्रश्नाचा विचार करून सरकारने त्यासंबंधांत नियम करण्याचा अधिकार सरकारने स्वतःकडे घेतला आहे. बोनस दिले, म्हणजे त्या प्रमाणांत सरकारचे कराचे उत्पन्न कमी होते, ह्या दृष्टीने त्यावर नियंत्रण बसविण्याचे सरकारने ठरविले आहे. कच्च्या मालाचा मोठा साठा एकाद्याने बाळगला व त्याची किंमत वाढली म्हणजे सहाजीकच त्यांत गुंतलेल्या रकमेची वाढ होते. कित्येक कारखानदार भरमसाठपणे मालाचे साठे करतात त्या कारणाने इतरांना मालाचा तुटवडा पडून बाजारभाव चढतात. इनकम टॅक्सच्या दृष्टीने किती मालाचा साठा योग्य आहे हे ठरविण्याचा अधिकार सरकारास ऑर्डिनन्सने दिला आहे. हिंदी संस्थानास हे नवे कायदे लागू होण्यासंबंधीच्या प्रश्नाचा विचार चालू आहे. ज्या प्रमाणांत प्रस्तुत ऑर्डिनन्समुळे सरकारकडे पैसा परत येईल, त्या प्रमाणांत नवीन चलनांची वाढ मर्यादित होईल असे वरील ऑर्डिनन्सचे समर्थन हिंदुस्थान सरकारचे फटनवीस, सर जरेमी रेस्मन, ह्यांनी केले आहे.

पाहिजेत

सटागा को. सी. स. अँड सेल सोसायटी लि. ता. बागलाण जि. नाशिक या संस्थेस हिशेबाची माहिती असलेले क्वालीफाईड इंग्रजी जाणणारे अकाउंटंट पाहिजेत. गरजूनी नांव, गांव, जात, वय, शिक्षण, लायकी, अनुभव, पगार व्हाय घेणार वगैरे माहितीसह लवकर अर्ज पाठवावेत. कडावे.

डी. ए. पाटील
मॅनेजिंग टायरेक्टर

नव्या कंपन्यांच्या स्थापनेवर नियंत्रण

हिंदुस्थान सरकारने १४ वा डिफेन्स ऑफ इंडिया नियम म्हणून नव्या कंपन्यांचे स्थापनेवर एक बंधन जाहीर केले आहे. मध्यवर्ती सरकारचे पूर्वसंमतीशिवाय, भांडवल उभारण्यास जाहीर रीतीने रोखे विकण्याची योजना करण्यास रोख्याची रकम देण्याची मुदत भरत आली असल्यास ती वाढविण्यास ह्या नियमाने बंदी केली आहे. लिमिटेड कंपनीने सरकारच्या पूर्व-संमतीशिवाय शेअर विक्रीस काढण्यासहि बंदी करण्यांत आली आहे. प्रॉस्पेक्टस प्रसिद्ध करतेवेळी, रोख्यांच्या विक्रीस सरकारची संमति मिळाली असल्याचा त्यांत उल्लेख केला पाहिजे. नव्या भांडवल उभारणीस मंजुरी देतेवेळी सरकार रिझर्व्ह बँकेचा सल्ला घेईल. युद्धानंतरच्या काळांत ज्या कंपन्या टिकण्याचा संभव नाही, अशा कंपन्या अस्तित्वांत येणेच अशक्य करून पैसे गुंतविणारांचे हितसंरक्षण करणे हा प्रस्तुत नियमाचा उद्देश असल्याचे प्रसिद्ध झाले आहे. भरभक्कम पायावर निघणाऱ्या औद्योगिक कंपन्यांच्या स्थापनेस ह्या नव्या नियमाने आढकांठी येणार नाही, परंतु बँका, इनव्हेस्टमेंट कंपन्या व विमा कंपन्या ह्यांच्या भरमसाट बुटीस मात्र त्याने चांगलाच पायबंद बसणार आहे. बँकांच्या भागांचे वर्गीकरणबद्दलचा रिझर्व्ह बँकेचा अभि-प्राय व त्यासंबंधांत करावयाच्या कायद्याचा आराखडा ह्यांची प्रत्यक्ष कायद्याचे स्वरूपांत अंमलबजावणी होऊं लागेपर्यंत नव्या कंपन्यांच्या स्थापनेस थोपवून धरण्याचे काम प्रस्तुत नियम निःसंशय करील.

Studies in Agricultural Economics—Study No. 1

THE FARMER HIS WELFARE & WEALTH

BY

DR. M. G. BHAGAT, M. A., Ph. D.

WITH A FOREWORD BY

DEWAN BAHADUR

SIR T. VIJAYARAGHAVACHARYA,

K. B. E.

Price Rs. 10 nett

Personally I can honestly call this book a fascinating study. It is so true a picture of the country-side. I congratulate the author on the result.

T. Vijayaraghavacharya.

Published by

THE CO-OPERATORS' BOOK DEPOT
Sir Vithaldas Thackersey Memorial Building
9 Babobhau Lane, Fort, Bombay.

“अधिक धान्य पिकवा” मोहीम

ता. डेव्ह. अंमि. को-ऑप. असोसिएशन लि.

जळगांवचे कार्य

ता. १०/५/४३ रोजी असोसिएशनच्या मॅनेजिंग कमिटीची व इतर स्वातंत्र्यातील अधिकार्यांची मिटिंग भरून तीत ता. १५/५/४३ ते ता. ३१/५/४३ अखेरपर्यंत “अधिक धान्य पिकवा” असा प्रचार करण्यासाठी दुसरा पंभरवडा पाठण्याचे ठरले.

साठीच धोरणास अनुसरून प्रचार करण्यांत येत आहे.—

(१) शाळेंतील मुळांची गांवांतून फेरी काढून “साय धान्याची पिके पेर” अशी गर्जना करावयास लावावी, यास अनुसरून गाणी म्हणावयास सांगावी.

(२) गांवातील शेतकरी गांवाचे प्रमुख ठिकाणी बोलावून सभा भरवावी.

(३) पोस्टरची माहिती घ्यावी.

(४) अधिक धान्य पिकविण्याचे महत्त्व भाषणाद्वारे व पोवाड्याद्वारे शेतकऱ्यांचे मनावर ठसवावे.

(५) सभेत पुढीलप्रमाणे कामे करावीत.

(अ) मागील घो मोअर फूड सप्ताहांत नेमलेल्या गांव कमिटीचे सभासदांना यंदा जास्तीत जास्त धान्य पेरले जाईल अशी सटपट करण्याचे सांगावे. (गांव कमिटीच्या सभासदांची नावे पाठील तलाठी यांचेकडे मिळतील.)

(ब) गांवास पुरेले इतके व इतरांकरिता अधिक २० टके जास्त इतके धान्य पेरण्यावद्दल सांगावे.

(क) जमिनी पडीत ठेऊ नयेत. पडीत जमिनी साय धान्य पेरण्यासाठी लागवडीस आणण्यास सांगावे.

(ड) कपाशी पेरण्याचे बाबतीत जे शुद्ध बीं पेरवायाचे ते जरीला सरकीचेच असावे व ते शेतकरी स्वात्याकडून व जळगांव तालुका शेतकरी सभेकडूनच घ्यावे. १॥ मण ५ शेर भरतीच्या एका पोत्याचा भाव रु. ८-१२-० आहे. आखूड घाग्याचा कापूस पेरू नये.

(ई) भुइमूग, कापूस, घणा यांना जरी किंमती जास्त मिळत असल्या तरी त्या कांहीं साण्याच्या वस्तू नाहीत जगावयाचे असेल तर साय धान्याची पिके म्हणजे ज्वारी, बाजरी, उडीद, मूग, तूर, चवळी, मठ, दादर, गहू, हरभरे पेरणे अधिक जरूरीचे आहे हे पटवावे.

(फ) शेतकरी स्वात्याने शोषून काढलेले सुधारलेले बीं शक्य त्या गरीब शेतकऱ्यांना मूळ किंमतीच्या एक-तृतीयांश इतकी कमी किंमत घेऊन जळगांव तालुका शेतकरी सभेमार्फत पुरविण्यांत येईल. (कन्सेशनच्या दराने देण्यांत येईल.)

(ग) सुधारलेल्या साय धान्याचे बीं घेण्यास व धान्य पेरण्याकरिता जमीन तयार करण्यास सरकार विनव्याजी तगाई कर्ज देईल.

(च) जो शेतकरी युद्ध संपेपर्यंत धान्यच पेरण्यास तयार असेल त्यांना विहिरी सोदणेसाठी व जमिनीची

सुधारणा करण्यासाठी सरकारकडून तगाई कर्ज दिले जाईल.

रेल्वेने धान्याच्या वाहतुकीस सरकारकडून अगतेचा हक्क दिला जाईल.

साय धान्य पेरण्याच्या अटीवर सरकारी पडीत जमिनी ३ वर्षे कराराने बिन संडाने देण्यांत येतील व अशा जमिनीची मशागत व सुधारणा करण्यासाठी तगाई कर्जे विनव्याजी सरकार देईल.

वरील कन्सेशन्स समजून घ्यावीत.

सदर प्रचाराकरिता २ पोवाडे म्हणविणाऱ्या इसमांची नेमणूक केलेली आहे.

वरीलप्रमाणे सर्व कामे झाल्यावर सभेत गेल्या वर्षीपेक्षा यंदा किती धान्य पेर अधिक होईल हे शेतकऱ्यांना विचारून अंदाज इकडे कळवावे. आपल्या भागाची प्रचाराची माहिती एकत्रित करून नमुन्याच्या तक्त्याप्रमाणे तक्त्यांत ता. १०-६-४३ चे आंत इकडे पुरवावी. एक प्रत मे. मामलेदारसाहेब तालुके जळगांव यांजकडे पाठवावी. सर्व तालुक्याची माहिती एकत्रित करून मे. डायरेक्टर ऑफ अंमि. बी. पी. पुणे व मे. कलेक्टर साहेब पु. स्वा. जळगांव यांना पुरवावयाची आहे.

ऑनररी ऑफिसर्सना जाण्यायेण्याकरिता लागणारा प्रत्यक्ष खर्च मिळणार आहे.

प्रोव्हिन्शियल को-ऑपरेटिव्ह इन्स्टिट्यूट, मुंबई.

जमीन गहाण बँकांच्या नोकरांकरिता शिक्षणवर्ग

प्रो. को. इन्स्टिट्यूटने जमीन गहाण बँकांच्या नोकरवर्गाकरिता शिक्षणाचे वर्ग काढण्याचे ठरविले असून सदर वर्ग मुंबई येथे येत्या जुलैच्या अखेरच्या आठवड्यांत दहा त बारा दिवसपर्यंत भरविण्यांत येतील. वर्गांत फक्त इंग्रजीतूनच व्याख्याने देण्यांत येणार असल्याने वर्गांत दाखल होऊ इच्छिणाऱ्या उमेदवारांचे शिक्षण निदान मॅट्रिकपर्यंत तरी झालेले असावे. प्रत्येक विद्यार्थ्यास शिक्षण फी रु. ५ आकारली जाईल. वर्ग सुरू होण्याची नक्की तारीख व अभ्यासक्रम वगैरे माहिती योग्य वेळी ज्या बँकांचे विद्यार्थी वर्गांत दाखल होणार असतील त्या त्या बँकांना कळविण्यांत येईल. तरी ज्या बँकांना आपले उमेदवार शिक्षणाकरता पाठवावयाचे असतील त्यांनी विद्यार्थ्यांचे संपूर्ण नांव, शिक्षण कोठपर्यंत झाले व ऑफिसमधील त्याचा हुद्दा इतकी माहिती इन्स्टिट्यूटच्या ऑफिसकडे ता. १५ जून १९४३ चे आंत कळवावी.

मुंबई
ता. १५ मे, १९४३

व्ही. एल. मेथा,
ऑनररी सेक्रेटरी

राहाणेची व भोजनाची उत्तम सोय

पूना गेस्ट हाऊस

फोन नं. ७७९ गणपति चौक,

व्यवस्थापक

३ पत्र पुणे, पेठ मांबुडां घ. नं. १९५/१ आर्यभूषण लापसान्यांत रा. विठ्ठल हरि बर्वे, यांनी छापिले व
१८ थापाद शम्भु काळे, बी. ए., यांनी 'दुर्गाधवास,' मांबुडां, घ. नं. १२५/१३, पुणे, शहर, येथे प्रसिद्ध केले.